

REALIZOVANÉ PRVKY ÚSES V JIHMORAVSKÉM KRAJI A ODHAD POČTU PRO ČESKOU REPUBLIKU

Ing. Petr JELÍNEK, Ph.D., Bc. Martin DLABKA

Ústav lesnické botaniky, dendrologie a geobiocenologie, Lesnická a dřevařská fakulta, Mendelova zemědělská a lesnická univerzita v Brně, Zemědělská 1, 61300 Brno

ABSTRAKT

Práce si vytkla sumarizovat prvky ekologické sítě, které vznikly mezi lety 1991 a 2008 v Jihomoravském kraji a odhadnout jejich počet pro celou Českou republiku včetně finančních prostředků na jejich vybudování. Všímá si nejen rozdělení na biocentra, biokoridory a interakční prvky, ale také jednotlivých zdrojů financování pro tyto prvky územních systémů ekologické stability. Zdrojem byly jednak dosud publikované práce jiných autorů, ale také archiv Zemědělské a vodohospodářské správy v Brně. Kvůli neexistenci systematického ukládání dat o ekologických sítích jsou výsledkem často odhady, na databázi těchto přírodních blízkých prvků v krajině teprve čekáme.

ÚVOD

Ekologické sítě či územní systémy ekologické stability mají svou oporu v zákoně 114/92 Sb., jejich vytváření je veřejným zájmem, na němž se mají podílet vlastníci pozemků, obce i stát. Postupně jsou zaváděny do územních plánů jednotlivých obcí, čímž se stávají závaznými pro rozvoj obcí a hospodářskou činnost jejich obyvatel. Budování ekologicky stabilní prostředí není pro vlastníky ani správce pozemků povinností, proto závisí především na vůli takové prostředí tvořit a schopnosti tyto myšlenky prosadit do praxe. Mnohé následování hodné projekty již máme, i jim se věnovalo zvláštní vydání časopisu Ochrana přírody v roce 2012 s názvem „Ekologická síť v ČR“. Biocentrum ve Velešovicích u Rousínova vzniklo díky usilovné práci místní starostky. Rybník s mokřadem a nově založeným lesem prosadila s podporou státu především kvůli odclonění vlivu dálnice Brno – Olomouc, která u obce vede. Dnes je biocentrum hojně navštěvováno místními občany, ale také vzácnými druhy ptáků a další živěny. Zahnížil zde moudřáček lužní, moták pochop a ornitologové v zimě pozorovali vzácnou sýkořici vousatou, která se tu na tahu zastavila. Na místo na jaře 2014 zamířil průvod rodičů s dětmi, které sem nalákala osvětová akce Vítání ptačího zpěvu ČSOP Rousínov a uvítala stále činná starostka obce. Nově vzniklý kus přírody vznikl za přispění místní samosprávy a ve spolupráci se státní správou, která na projekt přispěla. Ukazuje, že tam, kde je vůle, je i cesta obstarat si prostředí přírodě bližší a k bydlení příjemnější. Ekologická síť, ukotvená v zákoně a podporovaná řadou finančních titulů, je vhodným nástrojem pro aktivity tohoto druhu.

METODIKA

Práce soustřeďuje prvky Územních systémů ekologické stability (ÚSES), které byly nově vybudovány v Jihomoravském kraji (dále JMK) mezi roky 1991 a 2008. Do výzkumu byly zařazeny jen projekty, které byly definované jako skladební části ÚSES. Práce navazuje na soupis Stránské a Eremiášové (2009), kde jsou představeny nově založené skladební prvky ÚSES v Jihomoravském kraji, které byly financovány z Programu péče o

krajinu (PPK), Programu revitalizace říčních systémů (PRŘS) a komplexních pozemkových úprav (KPU).

Další údaje byly získány k projektům z počátku 90. let, a to z archivu Zemědělské a vodohospodářské správy Brno (ZVHS), část se jich nepodařilo dohledat (Šamánková a Legnát, 1998). Tyto projekty byly financované nenávratnou půjčkou Fondu zemědělsko potravinářského komplexu (ZPoK) tehdejšího Ministerstva zemědělství a výživy, z programu náhradních rekultivací (NR), Státního fondu životního prostředí (SFŽP) a krajinotvorných programů. Přehled byl dále doplněn o prvky zakládané z Operačního programu životního prostředí (OPŽP, 2010). Zde byly uvedeny skladebné prvky ÚSES, které měly být předloženy k financování do 13.11. 2008. Úplnou tabulku nalezených prvků ÚSES pro oblast Jihomoravského kraje v období 1991-2008 lze najít v bakalářské práci Dlabky (2010), z které tento článek čerpal.

Odhad celkových dotací do projektů ÚSES na území Jihomoravského kraje byl vytvořen tak, že známé údaje byly doplněny odhadem těch projektů, které nebyly úplné nebo se je nepodařilo dohledat. Jedním z důvodů je například fakt, že prvky ÚSES vytvořené při KPU v krajině byly vynaložené nejen na ekologické sítě, ale také na úpravy cest a podobně. Pro tyto projekty byly využity průměrné hodnoty finanční dotace.

Jako zdroj odhadu celkového počtu a finančního obnosu do projektů ÚSES v celé České republice posloužil soupis dotací z Programu péče o krajinu Ministerstva životního prostředí, který pro roky 1997 – 2004 sestavil Lacina (2007), a soupis, který uvádí pro JMK tato práce. Poměr prvků ÚSES Jihomoravského kraje a prvků ÚSES v JMK pouze z PPK byl využit pro odhad situace v dalších krajích a pro celou Českou republiku. Poměr 225 skladebních částí ÚSES v JMK : 88 skladebních prvků ÚSES v Jihomoravském kraji financovaných z PPK byl pronásoben pro další kraje (koeficient 2,64). Tím byl sestaven odhad počtu skladebních prvků ÚSES pro celou Českou republiku i finanční výše pro jejich realizace.

Odhad souhrnné velikosti nově vybudovaných biocenter (dále (BC) a biokoridorů (dále BK) byl podobným způsobem odhadnut z práce Stránské a Eremiášové (2009), které pro JMK z výše citovaných zdrojů vypočítaly 256,7 ha v 62 biocentrech a 39,1 km v 38 lokálních biokoridorech JMK. Tato data byla porovnána s námi uváděnými 81 biocentry a 86 biokoridory v JMK, jimž byly doplněny průměrováním hodnoty, čímž vznikl odhad velikosti BC a BK pro JMK budovaných i z dalších zdrojů. Z poměru počtu projektů z PPK pro JMK (85) a počtu projektů celkem (675), které uvedl Lacina (2007), vznikl koeficient 7,94, který posloužil k odhadu hektarů BC a kilometrů BK pro Českou republiku celkem.

REALIZOVANÉ PRVKY ÚSES V JIHOMORAVSKÉM KRAJI A ČESKÉ REPUBLICE (1991-2008)

Souhrnné údaje o stavu ekologických sítí zatím chybí (Buček, 2012). Na území České republiky bylo dosud vymezeno 50.000 biocenter a 85.000 biokoridorů nadregionálního, regionálního a místního významu o celkové ploše 12.525 km² (Pešout a Hošek, 2012). Nevíme však, kolik těchto skladebních prvků ÚSES bylo nově vytvořeno, známe pouze dílčí údaje. Lacina (2007) uvádí informace o vytvořených územních systémech ekologické stability z Programu péče o krajinu, Pešout a Fišer (2012) poskytli data o finanční podpoře ÚSES z evropských fondů a Kaulich (2012) v rámci komplexních pozemkových úprav (dále KPU).

Stránská a Eremiášová (2009) představily nově založené skladební prvky ÚSES v Jihomoravském kraji, které byly financovány z Programu péče o krajinu (PPK), Programu

revitalizace říčních systémů (PRŘS) a komplexních pozemkových úprav. Mezi lety 1997 a 2007 tam bylo nově založeno 62 lokálních biocenter s výměrou 256,7 hektarů, 38 biokoridorů s délkou 39,1 km a 29 interakčních prvků. Údaje o realizaci skladebních prvků ÚSES s dalších zdrojů i tady chybí.

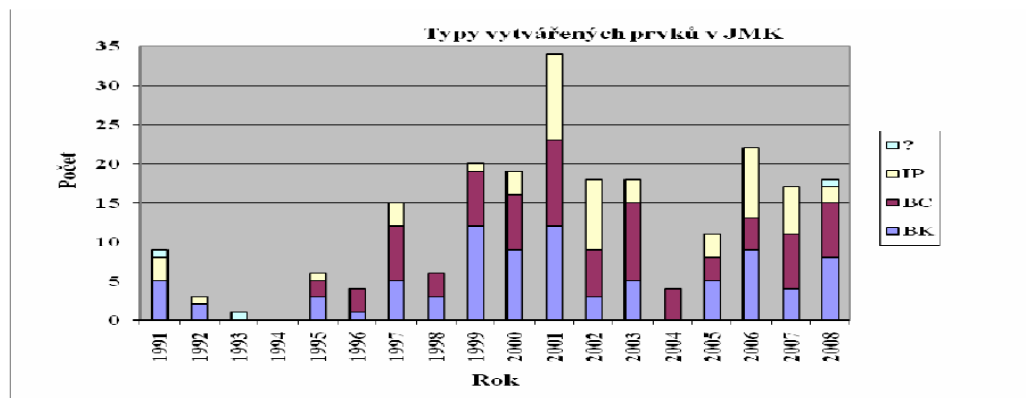
Připočtením nově založených prvků ÚSES z operačních programů Evropské unie a doplněním informací o starších výsadbách z 90. let, které byly nalezené v archivu Zemědělské a vodohospodářské správy Brno, vychází pro území Jihomoravského kraje 225 prvků ÚSES (období 1991 až 2008), a to 86 biocenter, 81 biokoridorů, 55 interakčních prvků a u třech projektů nebylo zjištěno, o jaký skladební prvek se jedná (viz tabulka 1 a obrázek 1). Největší počet realizací připadá na rok 2001.

Tabulka 1 Přehled jednotlivých skladebních částí ÚSES v Jihomoravském kraji v letech 1991 až 2008

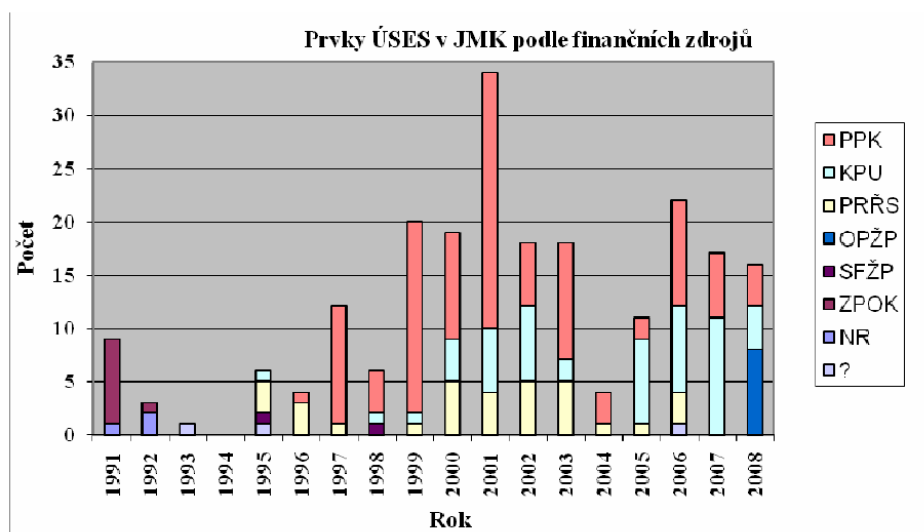
Rok	BK	BC	IP	?
1991	5		3	1
1992	2		1	
1993				1
1994				
1995	3	2	1	
1996	1	3		
1997	5	7	3	
1998	3	3		
1999	12	7	1	
2000	9	7	3	
2001	12	11	11	
2002	3	6	9	
2003	5	10	3	
2004		4		
2005	5	3	3	
2006	9	4	9	
2007	4	7	6	
2008	8	7	2	1
Celkem	86	81	55	3

Na financování se podílel (viz obrázek 2) především Program péče o krajinu, Program revitalizace říčních systémů a komplexní pozemkové úpravy (KPU). Dalšími zdroji financování ekologické sítě byl Operační program životního prostředí, Státní fond životního prostředí a v počátcích realizace ÚSES pak Fond zemědělského a potravinářského komplexu za účasti Státní meliorační správy. Jeden projekt byl financován jako náhradní rekultivace, a to v Horních Dunajovicích.

Obr. 1 Prvky ÚSES v Jihomoravském kraji podle druhu

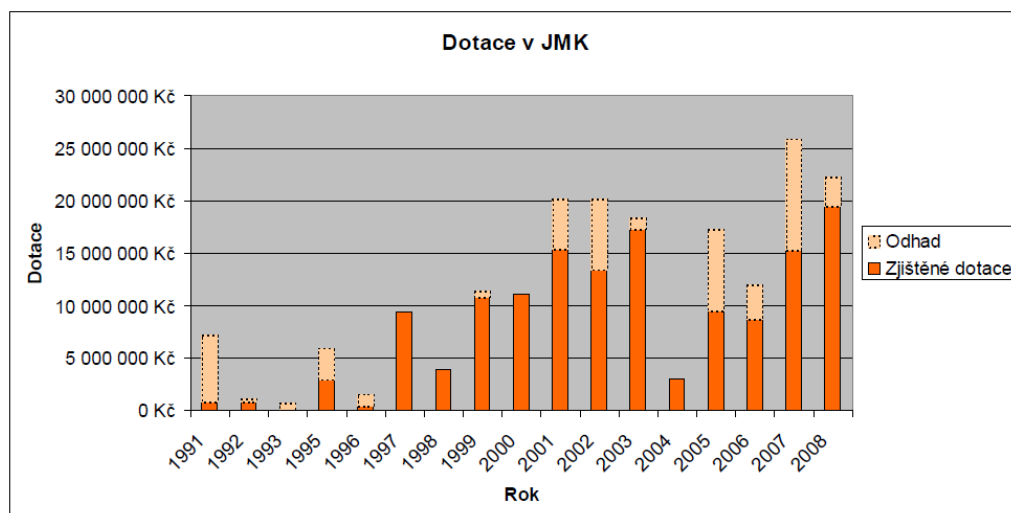

Obr. 2 Prvky ÚSES v Jihomoravském kraji podle finančních zdrojů

M
ezi lety 1991 a 2008 bylo podle našeho odhadu do ekologických sítí investováno v Jihomoravském kraji 207 mil. Kč, z čehož 152 mil. jsou projekty dohledané a zbytek odhadnut.

Obr. 3 Dotace do prvků ÚSES v Jihomoravském kraji

Souhrnné údaje o akcích v celé České republice, souvisejících s tvorbou ÚSES a dotovaných z Programu péče o krajinu MŽP v období 1997-2004 soustředil Lacina (2007). Uvádí, že dotace na 675 skladebních prvků ÚSES činily 128,66 mil. Kč. Nejvíce realizací proběhlo v Olomouckém kraji (88 prvků) a průměrně bylo v ČR vynaloženo z tohoto programu na tvorbu ÚSES každý rok zhruba 16 milionů Kč (viz tabulka 2). Z Operačního programu životní prostředí (Pešout a Fišer, 2012) bylo do konce roku 2011 financováno 24 realizací ÚSES (ve výši 64 mil. Kč) a dalších 78 bylo k financování schváleno (za téměř 500 mil. Kč). Další informace o finančních prostředcích, které proudí na realizaci územních systémů ekologické stability v rámci společných zařízení pozemkových úprav (byť v souhrnu s ostatní zelení) plyne z práce Kaulicha (2012). Od roku 1994 postupně finančních prostředků přibývá, v roce 2010 to bylo již 100 mil. Kč. Podle tohoto autora byly v rámci pozemkových úprav dosud realizovány ÚSES (a jiná ekologická opatření související s výsadbou zeleně) na 1100 hektarech.

Tabulka 2 Počet prvků ÚSES vytvořených z PPK dle krajů (Lacina, 2007)

Kraj	Počet prvků ÚSES	Dotace v mil. Kč celkem
Olomoucký	88	25,38
Pardubický	85	13,22
Jihomoravský	85	22,78
Jihočeský	71	11,93
Královéhradecký	63	6,7
Moravskoslezský	63	12,3
Vysočina	62	8,11
Plzeňský	56	5,79
Zlínský	54	10,84
Ústecký	29	5,69
Středočeský	10	3,05
Liberecký	5	0,24
Hlavní město Praha	2	1,08
Karlovarský	2	1,56
	675	128,67

Celkový počet realizovaných prvků ÚSES v celé České republice odhadujeme při výše nastíněném porovnání prvků v Jihomoravském kraji a celé ČR na asi 1700. Na to podle našich propočtů připadlo asi 1,2 mld. Kč. Pro Jihomoravský kras odhadujeme 335 hektarů nově vybudovaných biocenter a 88 km realizovaných biokoridorů. Pro celou Českou republiku se tedy blížíme hodnotám 2500 ha (2660 ha) nových biocenter a 700 km biokoridorů.

DISKUZE

Hlavní překážkou pátrání po prvcích ÚSES v České republice a především v Jihomoravském kraji byly často špatně srovnatelné údaje. Některé údaje úplně chybí, chybí také údaje o lesních biocentrech. V dokumentaci ZVHS jsou zahrnuty projekty v povodí řeky Moravy, z nichž některé přesahují území Jihomoravského kraje. Další území, které mají charakter ekologické sítě, navíc takto definovány nebyly (břehové porosty a větrolamy), do soupisu nebyly zahrnuty podobně jako v práci Stránské a Eremiášové (2009).

Pro celkový odhad prvků ÚSES v České republice byl zvolen seznam projektů ÚSES financovaný z PPK v období 1997-2004 (Lacina, 2007), i když existují i další práce, které uvádějí částečné informace realizovaných projektů ÚSES. Pešout a Fišer (2012) publikovali seznam projektů realizovaných a schválených z Operačního programu životní prostředí k 1.1. 2012. Pro odhad celkového počtu skladebných prvků ÚSES byl vhodnější seznam Lacinův (2007) za delší období, který uvádí také větší počet realizovaných prvků (675) oproti 24 dokončených realizací z OPŽP (respektive 102 dokončených i schválených z tohoto zdroje). Na druhé straně jsou projekty financované z operačních programu EU dražší (téměř 500 mil. Kč oproti 128 mil. Kč z PPK 1997-2004).

Vzhledem k inflaci však finanční ohodnocení prací na zakládání ekologických sítí není nejlepším srovnávacím hlediskem, vhodnější je plocha (respektive délka biokoridorů) či počet jejich skladebních částí. Pro přesný výpočet realizovaných prvků ÚSES by bylo vhodné zřídit databázi, podobně jako existuje například databáze zvláště chráněných území. Tam by se kromě počtu jednotlivých skladebních prvků ÚSES, finančních prostředků na jejich zařízení a plochy (respektive délky u biokoridorů) mohly objevit i základní charakteristiky nově vznikajícího přírodě blízkého prvku.

ZÁVĚR

Za období 1991-2008 byly v Jihomoravském kraji nalezeny doklady k 225 skladebným částem ekologické sítě. Z toho náleží 86 biokoridorům, 81 biocentrům a 55 interačním prvkům. U tří projektů nebylo zjištěno, o jaký prvek se jedná. Na realizaci těchto projektů bylo z různých finančních zdrojů vyplaceno odhadem 207 miliónů korun. Nejvyužívanějším zdrojem byl Program péče o krajinu a nejvíce skladebných prvků ÚSES bylo vytvořeno v roce 2001.

Celkový počet realizovaných prvků ÚSES v celé České republice je možné pouze odhadovat vzhledem k faktu, že jednotná databáze, do níž by se ukládaly informace o skladebních prvcích ÚSES, neexistuje. Při porovnání realizovaných prvků ÚSES v Jihomoravském kraji a České republice a se znalostí situace projektů z Programu péče o krajinu odhadujeme, že u nás mezi lety 1991 a 2008 bylo vybudováno asi 1700 skladebních prvků ÚSES za přibližně 1,2 mld. Kč, za což se vybuďovalo přibližně 2500 ha nových biocenter a 700 km biokoridorů.

Do výpočtu nejsou zahrnuty lesní části ekologických sítí ani biocentra budovaná ze soukromých peněz na pozemcích fyzických osob, které by rovněž stály za další studium. Po publikaci speciálního čísla časopisu Ochrana přírody by bylo vhodné pokročit také k vytvoření databáze realizovaných i projektovaných územních systémů ekologické stability.

LITERATURA

- BUČEK A.:** *Východiska a vývoj tvorby ekologických sítí v ČR. Zvláštní číslo časopisu Ochrana přírody „Ekologická síť v ČR z různých úhlů pohledu se slovníkem pojmů“.* 6/2012.
- DLABKA M.:** Aktuální stav ekologických sítí v České republice. *Bakalářská práce.* Mendelova univerzita v Brně, 2010.
- KAULICH K.:** Komplexní pozemkové úpravy jako nástroj k vytváření ÚSES. *Zvláštní číslo časopisu Ochrana přírody „Ekologická síť v ČR z různých úhlů pohledu se slovníkem pojmů“.* 6/2012.
- LACINA, D.:** Kolik jsme dali na realizace územních systémů ekologické stability. *Veronica*, 2007.
- OPŽP:** Přehledy finanční podpory a podpořených projektů. [cit.2010-04-17]. Dostupné na <http://www.opzp.cz/sekce/181/prehledy-financni-podpory-a-podporenych-projektu/?search=1&osa=6>>
- PEŠOUT P., HOŠEK M.:** Ekologická síť v podmínkách ČR. *Zvláštní číslo časopisu Ochrana přírody „Ekologická síť v ČR z různých úhlů pohledu se slovníkem pojmů“.* 6/2012.
- PEŠOUT P., FIŠER B.:** Zacílení podpory péče o ekologickou síť v ČR. *Zvláštní číslo časopisu Ochrana přírody „Ekologická síť v ČR z různých úhlů pohledu se slovníkem pojmů“.* 6/2012.
- STRÁNSKÁ, T., EREMIÁŠOVÁ, R.:** Realizované prvky ÚSES v Jihomoravském kraji z krajinotvorných programů a pozemkových úprav, *In ÚSES - zelená páteř krajiny 2009.* Brno: Lesnická práce, 2009.
- ŠAMÁNKOVÁ, L., LEGNÁL, T.:** Naplňování teorie ÚSES v praxi, *Daphne, Bratislava 1998.*